

ВЕБЕРОВАТА² ТЕОРИЈА ЗА ВЛАСТА: ТИПОВИ НА ЛЕГИТИМНА ВЛАСТ

Апстракт: Макс Вебер е еден од најзначајните основачи на Социологијата со особено влијание во рамките на теоријата при дефинирањето на моќта и власта. Предмет на анализа на овој труд се идеалните типови на легитимна власт кои се темелат на традиционалните, рационалните и харизматските основи. Општествената апликативност на ваквите теоретски гледишта е во насока на Веберовата мисла, која сепак не тврди дека идеалните типови се општоприсутни и доминантни во нивниот чист облик, туку дека се препознатливи во рамките на сложените системи на владеење, притоа градејќи комплексни корелативни меѓуодноси.

Клучни зборови: *Макс Вебер, власт, моќ, бирократија, општествена промена.*

* * *

1) e-mail: strasko.stojanovskki@ugd.edu.mk

2) Динамичниот животен пат на Вебер (Max Weber 1864-1920) започнува во Ерфурт, Германија, во време на бурни идеолошки и етички превирања во Европа. Тој интелектуално израснал во Хеиделберг и Берлин, во период на силен индустриски развој и задоцнета национална идентификација на Германското општество. Дилемата, која му била наложена во очи на зајакнатите идеолошко-политички турбуленции, доаѓала од острата спротивност меѓу Францускиот позитивизам кој произлегува од рационализмот и Германскиот романтизам кој се базирал на ирационализмот (Милич, В. 2001: 125-127). Вебер е особено значаен за дефинирањето на власта. Во овој контекст, комплексноста на неговите списи придонесува некои аналитичари да го сместуваат во редот претходници на фашизмот, но многу поверојатно тој би можел политички да се дефинира како софистициран либерал (Маршал, 2004: 57-59).

WEBER'S THEORY ON AUTHORITY: TYPES OF LEGITIMATE AUTHORITY

Abstract: Max Weber is one of the most significant founders of Sociology, with special influence in the theory of defining Power and Authority. The main goals of this paper are elaborating ideal types of legitimate authority, which are based on traditional, rational and charismatic bases. Social impact of the theories of Weber are not connected with domination of ideal types in their pure form, but that those are recognizable in the complex systems of ruling authorities, building in the same time complex interrelations.

Key words: *Max Weber, Authority, Power, Bureaucracy, Social change.*

* * *

Власта ја претставува можноста одредени личности да се покорат на наредба што има одредена содржина. Во корелација со дефиницијата за власта што ја нуди Вебер, „власта“ поседува моќ и има влијание врз одредена група (најчесто територијално поврзани) на луѓе, кои и се покорни на истата (Вебер, 1/1976:37).

За да функционира нормално, на секоја власт и потребен одреден апарат на луѓе т.н управен (административен) апарат. Причините за покорноста на овој апарат кон „господарот“, Вебер ги бара примарно во обичајот, со чисто афективен карактер, а потоа и во матријалните и целнорационалните интереси. Но никоја од овие причини сама по себе не би можела да претставува вредносна основа на некоја власт.

Покрај нив се јавува уште еден фактор, а тоа е вербата во власта, односно секоја власт настојува да побуди верба во нејзината „леgitимност“ и како таква да опстојува. Во склоп на ваквиот контекст, се наведуваат три чисти типа на легитимна³ власт, чија легитимност може да има: рационален, традиционален или харизматски карактер.⁴ Разликата кај трите типа на

3) Едно од најзначајните прашања кое произлегува од Веберовото творештво, е релацијата и комплексноста на односите меѓу концептите на легалитет и легитимитет. Останува отворено прашањето за тоа како да се зачуваат фундаменталните институции од силите кои првенствено вршат бавна ерозија, отколку насилна деструкција? Ваквите сили настануваат како резултат на борбата за позиции и моќ во општеството (Lachmann, L. M. 1971: 99, 100).

4) Вебер разликува и четири типа на чивечка интеракција втемелена: традиционално, афективно, вредносно рационално и целно- рационално. Тој тврди дека прогресивното влијание на целно- рационалната мисла низ општествените институции, ја покажува

власт е во односите на надреденост и подреденост. Кај рационалната власт потчинетите се покоруваат во безличниот поредок, кај традиционалната во личноста на господарот и во лицето на традиционалните норми и кај харизматската во харизматскиот водач, кој е како таков и оквалификуван (Ташева, 1999: 321). Оттука, Вебер тргнува во воочувањето на односите на власта и моќта.

Вебер настојува да го пронајде клучот за реализација на слободната индивидуа со упатување кон општествените методи на принуда во односите меѓу луѓето. Разликата се бара во начинот на спроведување: кај моќта по фактички пат, додека кај власта се спроведува преку нормативните акти на општествената организација (Исто, 319).

Моќ претставува можноста да во рамките на еден општествен однос се спроведе сопствената волја и наспроти евентуалниот отпор, без оглед на тоа на што се темели ваквата можност (Вебер, 1/1976: 37). Вебер своето внимание го фокусира на економската моќ во корелација со власта.⁵ Тој се согласува со Маркс дека економската моќ е доминантна, но исто така потенцира дека таа може да биде и нормална последица на развојот

теоретската неопходност за надминување и на материјалистичкиот и на идеалистичкиот модел на објаснување со цел да се индицира изборниот афинитет (Wahlverwandtschaft) кој веќе постои во рамките на социјалните предуслови (Deflem, M. 2008: 40, 41). Типовите на легитимниот поредок подеднакво зависат и од: 1. внатрешните причини-а) афективно, врз основа на емоционалните манифестации; б) вредносно рационално, врз основа на увереноста дека поредокот се заснова на естетски, етички или некои друг вид на вредности; в) религиозно, врз основа на верата се одржува поредокот; и 2. Врз основа на специфичните надворешни околности, т.е. користење на предностите кои ги нуди самата ситуација, а во насока на задоволување на сопствените интереси (Micunovic, D. (ur.). 1969: 222, 223).

5) Сепак, можеби најзначајната конкретна манифестивна моќ, Вебер ја лоцира во рамките на концептот на „нацијата“, како директен продукт на моќта (Katunaric, V. (ur.). 1999: 49-93). Иако користи веќе утврдени претпоставки, нацијата, како замислена заедница е новитет кој во прв ред се темели на секуларизмот и територијалниот суверенитет. Концептот на суверенитетот овозможува постепено негово префрлање од традиционалната монархија и владејачки теократизирани слоеви кон „народот“. Оттука доколку „политичката мобилизација“ преминува од „традиционализираните владетели“ кон „народниот суверенитет“, во новата секуларна ера се појавува и нова потреба од обезбедување на „духовна мобилизација“, која би била ставена во функција на првата. Доколку во аграрната ера духовните потреби на луѓето беа во целост задоволени од религијата и верувањата, со деконструкцијата на овој систем по периодот на хуманизмот, во ерата на науката, духовната мобилизација е префрлена од она што се нарекува „верување“, кон она што се нарекува „убедување“. Во многу сегменти улогата на религијата е трансферирана врз идеологијата, како креација на модерното време.

на политичкиот и бирократски систем (Ron, 2004). Во овој контекст власта може да е структурирана најразлично, но во главно постојат два спротивставени типа: власт воспоставена по консталација на интересите, која се темели на вистинската моќ и размената на пазарот, регулирана преку компромисот на интересите, како што се монополистичката власт на пазарот или монархијата; и авторитативната власт која се темели на авторитарната моќ и обврските за апсолутна послушност на поданиците (Вебер, 1/1976: 45-49).

Секоја власт е неминовно врзана и меѓусебно зависна со „управата“ (структурите на владеење). Кај непосредната демократија господарот е слуга на подвластените.⁶ Овој тип на управа се темели на претпоставката за еднакви квалификации за водење на јавните функции, како и на настојувањето моќта за наредување да се сведе на минимум, а раководните функции се одредуваат со ждребање или по пат на директни избори, од кои секој избран член рамноправно учествува во донесувањето на одлуки. Нестабилноста на ваквата управа произлегува од економската диференцијација, која е проследена со тежнението непосредната демократска управа се претвори во власт на „хоноратите“⁷.

Моќта која ја поседиваат оние што владеат во однос на подчинетите произлегува од т.н „предност на помалиот број“, односно на можноста малцинството бргу да се спогодува во донесувањето одлуки, како и од потребата за чување на „службени тајни“. Секоја власт востановена како

6) Спротивно на ваквото тврдење, во една дискусија во 1919 година, Вебер, на прашањето на генералот Лудендорф да ја дефинира демократијата, одговара:

„Во демократијата народот го избира лидерот на кој најмногу му верува. Потоа оној кој е избран вели: „Сега замолчете и потчинете ми се. Сега веќе народот и партиите не се слободни да се мешаат во работите на водачот“ (Drejmanis, J. (ed.). 2008:22,23).

7) Хоноратите Вебер ги дефинира како носители на специфичен општествен углед и моќ, поврзани со начинот на живот. Тие имаат квалификуваност за вршење на општественото управување и власт, која произлегува од економскиот статус. Немањето потреба за поголем ангажман околу прибивањето на доход, им овозможува да тежнеат кон општествен престиж или сталешки углед. Врз основа на ваквиот углед, тие ги антиципираат или отфрлаат одлуките на заедницата кои стануваат монопол на хоноратите врз основа на нивниот престиж. Во антиката носителот на нивниот квалитет е критериумот за возраста, кој бил проследен со нормите од обичајното и светото право. Возраста(староста) останува на цена во општествата каде се цени субјективната моќ на традицијата. Меѓутоа во рационалните демократии партиите се главните носители на власт. Но демократската управа го губи својот специфичен карактер, кој се содржи само во зачетокот на власта и понатаму добива тенденции за развој на авторитативна управа. Хоноратската управа преку тенденцијата за потчинување кон еден единствен врв, може да прерасне и во монократска управа (Вебер, 1976: 53-55).

трајна, е во одреден степен и тајна власт. Степенот на потчинетоста на административниот апарат на владетелот зависи од системот озаконети рационални правила, личниот авторитет на владетелот, светоста на традицијата, но исто така и од административниот квантум (Вебер, 1/1976: 55-57).

Макс Вебер се занимава најпрвин со проучување на легалната, **рационална** власт. Ваквата власт би се засновала на: воспоставеното право и норми кои би биле прифатени и би се однесувале подеднакво на сите категории на граѓани, притоа граѓанинот се покорува на господарот само во лицето на т.н. безличен поредок (Вебер, 2/1976: 167).

Најчест тип на легитимна власт е власта што се врши со посредство на т.н. **бирокарски** управен апарат⁸. Основните одлики на овој апарат, според Вебер се: преферирање за именување на чиновниците, за сметка на избраните кај кои постои помала дисциплина; слободен избор на занимањето; услов за чиновничкиот апарат е стручната квалификација; строго одредени примања; занимањето претставува главна активност (професионалност) и др. За него бирокарско-монократската управа е најрационална. Говорејќи воопшто за рационалната бирокаратија би биле нормални формализмот (оди во насока на личните интереси) и склоноста на чиновништвото да завзема матријално утилитаристичко стојалиште (во насока на интересите на оние кои се под нивна власт) (исто, 169-178). Специфичното функционирање на модерното чиновништво ги опфаќа следните принципи: строго одредена компетенција, најчесто пропратена со генерално регулирани правила (закони или управни акти); постоење на принцип на хиерархија; модерното функционирање претполага базирање на пишани документи; службената дејност е специјализирана и се темели на обука; подразбира професионалност и сл.

Бирокарскиот службеник во неговиот однос кон работата не подразбира вршење на одредена услуга, која не би реперкуирала добивање бенифиции, туку тој ја врши должноста како специфичен облик на лојалност, која најчесто се однесува на безлични цели (партија, држава, религија и сл.), во замена за обезбедената егзистенција. Секој чиновник тежнее кон здобивање на извесна поголема престиж и почитување во општеството (Вебер, 1/1976: 62-64).

8) Бирокарската структура се развива паралелно со концентрацијата на матријални добра во рацете на господарите. Ваквата концентрација настанува на пример во случајот на развојот на капиталистичкото претприемништво. Вакви процеси во исто време се одвиваат и во рамките на организациите на јавната сфера (Gert, H. H. and C. Wright Mills (ed.). 1958: 221).

Општествено-економските претпоставки за развојот на овој вид на служба опфаќа повеќе фактори. На прво место, развојот на стопанско-паричните односи претполага постоење на постојани приходи (даночен систем) и налаганост за нивно одржување во рамките на институционалниот систем. На второ место е квантитативниот развој. Меѓутоа вистинската причина за развојот на чиновничкиот апарат не е масовизирањето, туку квалитативните промени, односно структурализацијата и централизацијата. Чисто техничката надмоќност на бирократскиот апарат се докажал особено преку бирократската организација на капиталистичките претпријатија и развојот на рационалните правила и законите. Вебер меѓу другото истакнува: „*доследното спроведување на бирократската власт значи нивелирање на сталешкиот углед, а ако принципот на слободен пазар истовремено не се ограничува, тоа значи и универзална доминација на „класниата положба“* (исто, 74)”. Бирократската структура оди заедно со процесот на концентрирање на матријалните обратни средства во рацете на господарите. Таа исто така е неминовна пропратна појава на модерната масовна демократија со нејзините апстрактни аспекти на вршење на власта. Исто така, Вебер го критикува и Маркс, потенцирајќи дека социјализмот значи зголемување на важноста на бирократскиот апарат и негова можност за управување со работниците, со што тој де факто станува монопол (Elwell, 2000). Чиновничкиот систем е една од најтрајните институции во општеството. Вебер констатира дека еднаш потполно изградената бирократија, спаѓа во општествените творевини кои е најтешко да се разрушат (Вебер, 1/1976: 83-85).

Кај **традиционалната** власт легитимноста се потпира на обичајното право и традиционалниот поредок. Владетелот управува во корелација со ваквите норми, притоа на места каде обичаите дозволуваат тој раководи по свое лично убедување, неограничен од никој. Чиновничкиот апарат е составен од слуги или поданици. На управниот апарат му недостасуваат строго одредена надлежност, рационална хиерархиска поставеност, стручна обученост, утврдена плата и регулиран систем за напредување (Вебер, 2/1976: 178-191).

Вебер ги наведува типовите на традиционална власт кога не постои административен апарат: геронтократијата (владее најстариот) и првобитниот патријархализам (владетелот е определен со строгите правила за наследство). Овие два типа тешко се интегрираат во глобалната владеечка структура и претежно се потпираат на традиционалните закони. Во патријархализмот другарите постепено се претвораат во поданици (личен управувачки апарат) на господарот, кој тежнее кон султанизам.

Наредниот тип на традиционална власт е сталешката, во која управниот апарат присвојува одредена власт. Ваквите типови на власт се среќаваат во традиционалните општества на Кина, Индија, Египет, Средновековните држави и други (исто).

Во фокусот на Веберовите интересирања е и патримонијалната власт. Развојот на патримонијализмот е непосредно поврзан со аграрно-правните односи и е карактеристичен за средниот век. Како типични примери се наведуваат римскиот *rescuium* и каролиншкиот *beneficium*. Ваквиот систем е оценет како правно лабилен но фактички многу стабилен поредок, синтетизирајќи ги притоа самоволието на господарот со традиционалното право (Вебер, 1/1976: 102). Господарот е апсолутен суверен над воената и судската власт. Војската може да биде: составена од робови или колони; робови ослободени од земјишните обврски; регрутирање на деца за обука (османлиските јаничари); користење наемници; властелини кои за воената обврска добиваат земја (спахијскиот систем или тематскиот систем); регрутација и сл. Власта над војската ја гарантира авторитетот на господарот, а евентуалната помоќ за наредување и откажување на послушност во суштина е тесно поврзана со економската состојба (опремувањето и одржувањето на војската). Со рационализацијата на финансиите патримонијализмот неосетно се свртува кон рационално бирократската управа и регулирани давачки во парични средства.

Развојот на чиновничкиот апарат е тесно поврзан со интенциите на господарот за полесно интегрирање на екстрапатримонијалната земја, при што се поставува чиновништво од екстрапатримонијално потекло, кое не настапува толку во името на господарот, туку се здобива на рационалност и професионалност. Наспроти нив на дворот се развива т.н. високо чиновништво, чија главна карактеристика се обидите за апропријација и монополизирање на службата. Патримонијалниот чиновник се бира врз основа на лично поверение, а квалификацијата се уште нема никаква улога, додека чиновникот не знае ни за компетенција, ни за организација на власта во денешна смисла, потпирајќи се исклучиви на својата суверена моќ. Тој непосредно матријално е врзан за владеачкиот институт на господарот. Преку децентрализацијата станува карактеристична појавата на продавање на службата, која сега станува еден вид на лична сопственост (исто, 115-127). Во доцниот среден век, еден од најчестите начини на создавање на бирократскиот апарат произлегува од политичката борба помеѓу властелата и монархијата. Кралските чиновници првобитно имаат судска и контролна улога и се без постојано утврдени приходи. Со децентрализацијата на политичката моќ, се јавува потребата за економско ситуирање на бирократскиот апарат, со што се воведува професионализација и се наметнува потребата од нужна квалификација.

Во рамките на расправата за феудализмот, Вебер разликува два типа: феудализам кој се темели на лено (земја) и рицарството како специфичен облик на воени услуги. Притоа се воспоставува поданички однос во кој постои клетничка хиерархија со која секој дава клетва за лојалност на својот надреден. Иако договорот во основа е склучен на братски однос, сепак главната цел е да се воспостави лојалноста која се заснова на нееднаквото право, бидејќи судската власт се поистоветува со ваквата хиерархија. Различниот развој на општествата во Европа и Кина, Индија и Јапонија, тој ги објаснува со доцносредновековниот развој на градовите и граѓанскиот слој во Европа. Ова ја наложило потребата владетелот да воспостави непосредна власт над сите поданици, притоа градејќи паралелен систем на администрација (чиновници и надзорници) и потиснувајќи ги на тој начин феудалците. Но за разлика од овој етапен развој на бирократијата, постојат случаи (кај Наполеон Бонапарта) кога бирократијата директно произлегува од харизмата.

Феудалното лено е носител на стереотипизмот на односите во патримонијализмот. Степенот на рицарскиот милитаризам во феудализмот, развива со договор утврдени поданички врски, изразени преку клетвеничките односи. Во феудалната констелација на односи не може по автоматизам да се наметнат феудалните обврски поврзани со леното, туку се склучува симболички договор при што двете страни имаат утврдени обврски и привилегии. Специфична црта на потполно развиениот феудален систем е чувството на сталешка припадност и достоинство како пресудна детерминанта за однесувањето на вазалите (исто, 161-167).

Вебер укажува на развојот на идејата за државен договор за поделба на политичката моќ (кој понатаму би водел кон развој на уставниот поредок) помеѓу него и носителот на власта која потекнува од него. Така, феудализмот станува гранчен случај во развојот на сталешкото општество. Сталешката држава настанува како форма на прилагодување на стереотипното и нееластично лено и привилегиите кон новонастанатите и необични форми на управа. Економските влијанија се индиректни и се врзани за развојот на паричните односи, а примарни се политичката и воената управа. Притоа, феудалната и сталешката држава не претставува природен мост кон бирократскиот систем, напротив, во извесни околности претставуваат и препрека (исто, 167, 177).

Развојот на хиерархиски централизиран бирократски систем е тесно поврзан со развојот на трговијата и настојувањето на монарсите да ја монополизираат истата и е особено поврзан со развојот на индустрискиот капитализам. Ваквиот развој мора да смета на постојаност, сигурност и објективност во функционирањето на правниот систем, на рационален и

принципиелно проценлив карактер на судството и управата (исто, 184). Монополистичкиот карактер на економските односи во државата подоцна се пренесува низ развојот на меркантилизмот⁹ и доминација на државите во економската област. Во модерните држави ваквиот карактер се отсликува во монетарната свера (печатење на банкнотите), која сепак е под извесно влијание на пазарот. Меѓутоа и покрај навидум постоечкиот антагонизам меѓу нив, и патримонијалната и бирократската структура се постојани т.е. секојдневни категории.

Третиот тип на власт на која Вебер и посветува посебно внимание е **харизматската**. За него харизматска личност е онаа која е сметана за обдарена со натприродна, надчовечка или друг тип на специфична моќ, што истата ја прави успешен водач. Кај харизматската власт не постои бирократски апарат, туку само следбеници или ученици, кои не градат кариера, нема хиерархија, немаат утврдени примања и слично, туку слепо се покоруваат на волјата на водачот. Доколку некој одбие да ја спроведе наредбата, тој претендира да стане водач и доаѓа до пресметка. Овој тип на власт е подеднакво различен и со рационалната и со традиционалната.

Мотовите за претворање на харизмата во нешто секојдневно се бараат во тенденцијата за јакнење на идеалната и матријалната моќ, како на следбениците (подредени), така и на управниот апарат. Притоа на видик излегуваат повеќе прашања, како што е на пример прашањето за наследството, кое се институционализира преку бројни ритуали кои го проследуваат изборот. Исто така, се врши регулирање на учениците, преку воспитување, со што тие постепено прераснуваат во административен-управен апарат. Харизматската власт се повеќе добива призивок на традиционализација, проследено со измената на нејзиниот антиекономски карактер, од што подоцна произлегува и нејзиниот однос кон стопанскиот живот (Вебер, 2/1976: 191-194).

Природниот водач харизматската основа ја здобива во услови на психичка, физичка, економска, етичка, религиозна или политичка криза. Харизматската структура не знае за постапката на наименување или сменување, кариера или плата, образование или контрола на чиновниците. За една личност да ја придобие оваа карактеристика неопходно е да добие признание, легитимитет од подвластените (верниците треба да го признаат својот пророк). По квалитет, харизмата е индивидуална особина, која не е упатена за придобивање на приходи – „*харизмата живее во овој свет, а не од него*” (Вебер, 1/1976: 202).

9) Поимот меркантилизам е промовиран од Адам Смит (Adam Smith) преку неговото дело Богатство на нациите од 1776 г. Поентата е концентрација на економијата во државни раце, односно државата си зема за право да интервенира во економијата со цел да обезбеди поволен трговски биланс (Маршал. 2004: 289).

По својата суштина харизматскиот авторитет е специфично лабилен, што значи дека носителот во одредени околности може да ја изгуби харизматската моќ. Поради тоа носителот мора постојано да се самопотврдува и докажува, во спротивен случај тој прераснува во узурпатор.

За разлика од традиционалната власт, во која „патријархот“ својот авторитет и пиетет го темели на традиционалните свети норми, во бирократската темелот се пишаните закони, дотолку харизмата го ужива својот авторитет на фиктивната мисија отелотворена во неговата личност. Во својот најразвиен облик харизматската власт е склона кон револуција, менување на поредокот и традиционалните норми и вредности (исто, 206-208).

Бидејќи нејзиниот авторитет зависи од признавањето од подредените, харизматската власт може да се толкува и антиавторитативно. Владетелите кои се потпираат на својата лична харизма се под закана доколку ја изгубат истата, да го изгубат и легитимитетот и да бидат сменети. Ваквиот контекст, Вебер им го припишува на современите демократии, во кои основно мерило за легитимноста претставува плебисцитарното изјаснување на граѓаните. Тој се задржува подетално на прашањето за изборот на чиновништвото кое би потекнувало од народот, а не од лидерот, со што сериозно би се влијаело за намалување на неговата улога на харизматски водач. Како автентичен ваков пример се посочени САД во почетокот на 19 век. Но Вебер сериозно го критикува ваквиот однос, потенцирајќи дека изборното чиновништво, за разлика од професионалното, е многу поподложно на политички влијанија и коруптивно однесување.

Чистото харизматско владеење, во пракса, всушност е утописко. Харизмата редовно се транспонира и преобразува во „институционална“, а потоа или се механизира, или е сузбиена од други структурни облици, или пак се слева со нив во најразлични облици (исто, 210). Поданиците најчесто се подложени на плаќање данок, а нејзината моќ најчесто е во корелација со традицијата. Процесот на премин на харизмата во нешто секојдневно е особено изразен по прашањето на наследникот, кој најчесто е биран по принципот на адопција. Еден од начините на избор е демократскиот, кој се темели на принципот на плебисцитарното изјаснување. Вебер притоа укажува дека сите обиди на претставниците на народот да се се врат за волјата на бирачите го предизвикуваат ефектот на јакнење на партиските организации над нив, бидејќи само тие можат да го покренат народот (исто, 217). Но тој ја потенцира и растечката политичка улога на индивидуалната харизма, која постепено се издигнува над моќните хонорати, кои сепак продолжуваат политички да дејствуваат, но тоа го

прават заткулисно и неретко заедно со партиските шефови делуваат на угушување на растечката харизма.

Најчесто, нормалното владеење на харизмата е обликот на харизматското воено кнежевство (на пр: Арабјанската држава, Османската Империја и сл.). Најпознат случај на претворање во секојдневно е верувањето дека се пренесува преку крвната врска (примогенитура), а десигнацијата на наследникот се врши и преку адопција, харизматско креирање, крунисување или миропомазание. Сепак, најмаркантен е примерот на трансформацијата на харизмата во институциите, односно општествениот систем. Така за поданиците, светост и над се, станува државата.

Посебен аспект на харизматската трансформација е нејзината способност да стане безличен квалитет кој може да се стекне. Ова најчесто се врши преку системот на воспитување. Спиритуализмот на духовното воспитување во средниот век, всушност го олеснува развојот кон рационалното воспитување и изградбата на бирократскиот апарат (средновековните ортодоксни-црковни училишта).

Дисциплината ја вклучува навикнатоста на масите некритички и безусловно да се покоруваат (Исто, 37). Рационалната дисциплина е силата која може со помош на личната харизма да го искорени и преобрази дури и сталешкото раслојување. Харизматскиот „јунак“ мора да се послужи со неа ако сака да го прошири влијанието. Вебер го посочува значењето што го има дисциплината за развојот на општествата, преку анализа на воената дисциплина, за да потоа ја компарира со дисциплината во крупните економски претпријатија и нејзиното значење за развојот на капиталистичките односи (исто, 240-243).

Вебер констатира дека преку рационализацијатата на политичкото и економското задоволување на потребите, дисциплината се повеќе се развива како појава и сè повеќе го ограничува значењето на харизмата и индивидуалната акција (исто, 244).

Власта може да биде традиционално или рационално ограничена. Кај рационалната власт ограничувањата доаѓаат од најразлични контролни групи или колегии. Принципот на **колегијалност** ја лишува монархиската поврзаност за само едно лице. Вебер разликува функционална и техничка колегијалност. Колегијалноста овозможува темелност и прецизност во донесувањето на одлуки, но ефективно не може колегијално да се води моќна надворешна и внатрешна политика на големите држави. Основата на колегијалните групи може да се состои: од повеќе автономни групи и нивна синтеза; повеќе групи кои си конкурираат една на друга во отсуство на водач; да биде производ на сталешко-аристократската власт; власта ги

креира со цел да се спротивстави на засилената бирократија; во желба за постогнување на компромиси. Целта на ваквите групи е да преку слабеење на индивидуалната власт се потпомогне за објективноста и интегритетот на управата (Вебер, 2/1976: 217-227).

Партиите се здруженија засновани на формално-слободно здружувње, кои имаат за цел обезбедување на моќ на раководителите на групите, а со тоа и на членовите. Тие можат да бидат ориентирани повеќе кон лични интереси или кон целите на апстрактните принципи (идеолошки цели). Делуваат легално, преку однапред предвидени гласања и избори. Се состојат од три основни сегменти: раководства; активни членови и неактивната маса (гласачи). Партиите можат да бидат и харизматски и традиционални и верски, но и партии ориентирани исклучиво кон апропријација. Речиси секогаш во тајност остануваат партиските мецени и нивните интереси, но ова Вебер го прифаќа како нормална појава (Исто, 228-231).

Вебер ја наведува опасноста индивидуите преку извршната функција да тежнеат да ја ослабат суверената власт, односно да делуваат само во склад на интересите на групата на која припаѓаат. Групите ги обавуваат своите институционални активности преку претставништво, преку кое делуваат и донесуваат одлуки, кои останатите групи треба да ги прифатат како легитимни и обврзувачки. Во склоп на власта претставничкото тело може да има повеќе облици: апропришано претставништво (раководителот одлучува); сталешко претставништво; врзано претставништво (раководат сите со ждремка или по редослед); слободно претставништво (сите делуваат по сопствено убедување) (исто).

Веберовата типологизација на власта и модерниот општествен контекст

Преку своите анализи на бирократската организација, нејзината квалитативни и квантитативни аспекти, како и последиците од нејзиното омасовување, Вебер го изразува својот став кон модерната цивилизација. Бирократската организација, како технички супериорна во однос на другите типови на организација на власта, е носителот на идното уредување. Меѓутоа, сè поголемата рационализација го прави бирократскиот систем независен од односите на поединците, тој станува цел сам за себе, изделен од оние на кои е однесува. Развивајќи се паралелно и во корелација со капиталистичкиот начин на стопанисување, оди во прилог на концентрирањето на моќта во рацете на поединци. Бирократската организација се претвора во еден чудовишен механизам кој ги дехуманизира оние кои ја создале (Ташева, 1999: 327).

Веберовата критика на бирократскиот систем оди во корелација со Марксовото гледиште за современото капиталистичко општество и теоријата на алиенацијата. Ова го потврдува фактот дека бирократската државна машинерија оди паралелно со централизацијата на матријалните добра во рацете на господарот (Elwell, 2000). Но за разлика од Маркс, кој проектира едно оптимистичко гледиште за иднината, Веберовата визија е изразито песимистичка. Тој е убеден дека патот на човештвото оди кон се поголемо заробување. Марксовите предвидувања на изградба на нов комунистички систем каде не би постоела класната подвоеност, за Вебер е само можност за растење на значењето на бирократскиот апарат¹⁰, а со тоа и зависноста на единката од бирократските администратори (Ташева, 1999: 328). Постои уште една значајна разлика меѓу Маркс и Вебер. Имено, додека Маркс смета дека капиталистичкиот развој води кон поларизација на два слоја и уништување на средната класа, Вебер, спротивно на тоа предвидува ширење на средната класа и нејзина понатамошна дисперзија. За него развојот нема нужно да доведе до класни конфликти и револуции, а политичката моќ не е нужно врзана со економската (Мирчев, Д, 2001: 121).

Општествениот контекст во кој работи Вебер и го одликува неговото творештво, А.Мекинтер го оквалификувал како: „*Големата криза на либералниот дух*“ (Милиќ, 2001: 130), на што се надоврзува констатацијата на Блум дека Веберовите анализи на категориите ја изразуваат неговата визија за кризите на дваесеттиот век (Исто).

За Вебер, на владеечкиот бирократски тип на личност, заради доминантноста на бирократскиот капитализам и социјализам, единствено е можно да им се спротивставите со харизматскиот авторитет. На безличното рационално рутинерство, тој му го спротивставува

10) На пример, во еден сличен контекст упатувајќи критика кон Маркс и тврдењето дека во комунистичкото општество со воспоставувањето на класната еднаквост ќе се воспостави „совршена еднаквост во рамките на заедниците“, Пламенац (Plamenatz, John) тврди дека извор за нееднаквоста не се само матријалните ресурси и сопственоста како критериум, туку „најчесто се однесуваат на влијанието, моќта и авторитетот, кои со својата активност во општеството ги остваруваат поединците или групите“ (Павћевиќ, В. 2013: 86). Во комунистичките општества токму бирократијата поседува објективно влијание, моќ и авторитет, дури до степен, а поради отсуството на конкуритивниот карактер на пазарното стопанство, на поседување на монопол врз истите.

„Процесот на рационализација и секуларизација го поттикнувал самоослободувањето, бидејќи тоа на луѓето им овозможува да ги надминат илузиите и под контрола да се стават себе и околината. Но токму овој процес истовремено е и средство за самопоробување, бидејќи произведува институции и чиновска бирократија кои ја охрабруваат еднообразноста и деперсонализацијата“ (Peri, M. 2000: 446, 447).

харизматското творештво. Во засновањето на харизматскиот авторитет, се потпира на романтизмот и сваќањата на Ниче, барајќи ги вредностите на човекот не во цивилизацијата, туку во културата која не е производ на разумот туку на ирационалните вдахновенија. Развивајќи и соочувајќи се со двата проблеми на своето време: „класниот” и „националниот”, Вебер ја повикува и најавува харизматската личност во политичкиот живот, но тој не е заслужен за нејзиното доаѓање во Германија по неговата смрт (Исто, 138-142).

Современиот човек тежнее кон остварување на генерацискиот кумулиран напор за приближување кон идеалната слобода. Но тој би морал да биде вклучен во единствената организација на општествена моќ, покорувајќи им се на безличните цели и закони. Вебер соочен со мрачните предвидувања си го поставува прашањето: „*Што му преостанува на човекот да стори, чија суштина ја чинат разумот и слободата?*“ (Ташева, 1999: 328,329).

Вебер инсистира на интеракцијата меѓу рационалното човечко и тежнењето кон слободата. Секој историска ситуација носи свои ограничувања на полето на можните алтернативи. Во современоста ова поле е толку стеснето што и речиси не постои можност за самостоен избор. Она во што човекот се насочува е единствено борбата за поголема општествена положба (Исто). Борбата на индивидуите за своето достоинство и понатму продолжува да се води околу железниот оклоп што самите го исковале.

Веберовата типологизација на власта може да се разгледа и од аспект на модерниот општествен македонски дискурс. Според некои гледишта во македонското општество наместо рационалната власт и владеење на правото, имаме типично традиционалистичко практикување, проследено со авторитарност и харизматичност (Трајковски, И. 2001: 160). Сепак доколку се тргне од Веберовата констатација дека ниеден од трите идеални типови обично не се наоѓа во историскиот контекст во “чиста форма”, односно Вебер го определува општествениот тип по доминирачкиот облик на владеење, тогаш Македонија со сигурност би припаѓала во бирократските општества, но со значително присуство на традиционализмот и плодна почва за промовирање на харизмата.

Заклучок

Вебер се зафаќа со дефинирање на власта како можност одредени личности да се покорат на наредба која има одредена содржина. Моќта е притоа неминовно пропратен придружник на ваквата дефиниција. За да се воспостави власт, над одреден субјект (лица, територија) потребно е владеечката структура да поседува извесен легитимитет, што упатува на Веберовите три идеални типови на власт: рационалната, традиционалната и харизматската.

Според Веберовата типологија, рационалната власт е карактеристична за модерните индустриски општества. Таа се отсликува во развојот на бирократскиот административен апарат, кој е посредник меѓу индивидуите-граѓани и општествениот безличен поредок на кој му се потчинуваат. Бирократскиот систем се одликува со систематичност, ефикасност и систематизираност, во кој чиновниците се професионално обучени и платени за нивната дејност.

Историскиот развој на бирократското општество неминовно произлегува од традиционалната власт. Ваквиот тип на власт упатува на покорување на подаништвото кон легитимниот владетел, кој ја обавува ваквата функција со помош на обичајното право и традиционалните морални норми. Традиционалната власт се развива во два основни облика, како патријархална и како потримонијална. Вебер во експликацијата на ваквото општествено уредување се служи со историска анализа на голем број општества, но најконкретен пример се средновековните државни уредувања.

Харизматската власт настанува во услови на општествена политичка, економска, религиозна, етичка или друг вид на криза. Се одликува со потполно потчинување на поданиците на личноста на харизматскиот водач, на кој истовремено му се припишува „натприродна моќ“. Вебер забележува дека во својот најчист облик ваквата власт е непостоечка и таа секогаш тежнее кон постепено институционализирање и премин во некој од претходно споменатите облици. Тој априори не ја осудува харизматската власт, туку ја претпочита за општествата кои имаат сериозни проблеми и во кои неминовно се потребни нови идеи. Меѓутоа, не треба да се заборава дека таа сепак треба да дејствува во корелација со институционалните норми и бирократскиот апарат.

Преку анализата на бирократската-рационална власт, Вебер го изразува не само нејзиниот историски контекст, туку нуди пред се футуристички поглед на развојот на капиталистичкото општество. Меѓутоа за разлика од Маркс кој гради своја помалку или повеќе утопистичка визија за светот во иднина, зрачејќи со оптимизам, Вебер истапува со мрачни предвидувања и песимизам. Бирократскиот систем неминовно го води

општеството во процес на дехуманизација на индивидуите, кој е присутен не само во капиталистичките општества, туку, според Вебер, е уште поизразен во социјалистичкото општество, кое ја преферира и фаворизира бирократската машинерија.

Токму во овој сегмент доаѓаат до израз рационалистичките и романтистички аспекти спротивности на модерното општество. Вебер инсистира на интеракцијата меѓу рационалното човечко и тежнењето кон слободата. Оттука современоста се повеќе ја минимизира можноста од сопствен избор и ги става индивидуите во рамки на стегите на сопствената бирократска машинерија.

Во однос на Веберовата типологизација на власта, Македонското современо општество би можело да се оквалификува како бирократско-рационален систем во кој сепак се уште се силно изразени тредиционалните начини на перцепција на нормите и восприемање на секојдневниот дискурс, но и со претпоставка за промовирање на извесни харизматски аспекти.

Користена литература:

- Вебер, М. (1/1976). *Привреда и друштво*, том први, Београд: Просвета.
- Вебер, М. (2/1976). *Привреда и друштво*, том други, Београд: Просвета.
- Gert, H. H. and C. Wright Mills (ed.). (1958). *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: A Galaxy Book.
- Deflem, M. (2008). *Sociology of Law, Visions of Schoolary Tradition*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Drejmanis, J. (ed.). (2008). *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations*. New York: Algora Publishing.
- Elwell, F. (2000). *The Sociology of Max Weber*
- See, <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/theorists/weber/whomehtm>
- Katunarić, V (ur.). (1999). *Maks Veber, Vlast I Politika*. Zagreb: Hrvatsko sociolosko drustvo.
- Lachmann, L. M. (1971). *The Legacy of Max Weber*. Berkeley: The Glendessary Press.
- Маршал, Г. (2004). *Оксфордски речник по социологија*. Скопје: МИ-АН.
- Милич, В. (2001). Макс Вебер: Творештвото како борба меѓу духовните богови. Во, *Социолошка ревија*, Списание на здружението на социолози на Р. Македонија, број 1-2, 1997-2001. Скопје: Филозофски факултет.
- Мирчев, Д. (2001). Веберијанската традиција и современата политичка социологија. Во, *Социолошка ревија*, Списание на здружението на социолози на Р. Македонија, број 1-2, 1997-2001. Скопје: Филозофски факултет.

- Micunovic, D. (ur.). (1969). *Teorije o drustvu, Osnovi savremene socioloske teorije*. Prva knjiga, Beograd: Vuk Karadzic.
- Павићевић, В. (2013). Критика Боденове и Марксове теорије у делу Џона Пламенца Човек и Друштво. Во, Марковиќ, Н. (ур.). *Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“*. Скопје: Академски печат.
- Peri, M. (2000). *Intelektualna istorija Evrope*. Beograd: CLIО.
- Ron,D. (2004),*Sociological theoris page,Max Weber 1864-1920*
See, <http://www.bolender.com>
- Ташева, М. (1999). *Социолошки теории*. Скопје: Филозофски факултет.
- Трајковски, И. (2001). Релевантноста на Веберовиот толковен пристап кон политичкото. Во, *Социолошка ревија*, Списание на здружението на социолози на Р. Македонија, број 1-2,1997-2001. Скопје: Филозофски факултет.